

МІСЦЕ ОСОБИСТИХ ГОСПОДАРСТВ В ЕКОНОМІЦІ АПК

*Л.А.Дурнєва, старший викладач
МІДМУГУ "ЗІДМУ"*

Висвітлено питання розвитку особистих господарств в економіці АПК Запорізької області та їх питома вага у виробництві сільськогосподарської продукції.

Изложены вопросы развития хозяйств в экономике АПК Запорожской области и их удельный вес в производстве сельскохозяйственной продукции.

Вступ. Сьогодні особисті селянські господарства стали основним джерелом доходів для багатьох сімей, які проживають у сільській місцевості, а в багатьох випадках — єдиним. З огляду на значущість для населення сільської місцевості особистих підсобних господарств (мета їх функціонування може полягати як у забезпеченні родини продуктами харчування, так і отриманні певного доходу), вони цілком законно мають право на своє особливе місце при проведенні соціально-економічних реформ в аграрному секторі економіки. Тому, основна причина виникнення даного виду господарювання в сільській місцевості — це надлишкова (непродуктивна) зайнятість більшості сільського населення, яка не дає змоги йому заробити на гідне життя.

Постановка завдання. У статті поставлено завдання провести дослідження особистих господарств населення Запорізької області, де особисті господарства мають глибокі коріння розвитку, свої традиції, набутий досвід і, що головне, працьовитих людей. Досліджуючи функціонування цих господарств саме з таких позицій, поставлено за мету всебічно проаналізувати їх діяльність та на основі цього виявити основні причини, що гальмують, а також обґрунтувати основні напрями подолання виявлених недоліків.

Результати. Визначаючи місце особистих господарств населення в багатоукладній економіці АПК, слід звертати особливу увагу на специфічні особливості їх функціонування. В умовах існування

адміністративно-командної системи в колишньому СРСР вся діяльність різноманітних організаційно-господарських структур АПК планувалася і встановлювався жорсткий контроль за виконанням доведених завдань. Виняток тут становили особисті господарства населення — вони були поза увагою проведення планування з боку державних управлінських структур. Але це не означає, що керівні органи держави залишали їх господарську діяльність осторонь. Вони також були поставлені в жорсткі умови функціонування планово-адміністративної економіки. Так, згідно з діючим тоді законодавством, було введено обмеження щодо розмірів користування земельними угіддями (не більше 0,50 га), не дозволялося мати в приватній власності трактори, вантажний транспорт та інші основні засоби виробництва. Це розглядалося як джерело наживи, а не як необхідний засіб виробництва для особистого господарства.

Для визначення місця особистих господарств населення багатокладній економіці АПК слід використовувати цілу систему показників. Врахування лише одного показника, яким би важливим він не був, не зможе об'єктивно відобразити те місце і ту роль, яку відіграють присадибні господарства громадян у багатокладній економіці АПК. До таких показників слід, в першу чергу, віднести вартість валової продукції і її питому вагу в загальному об'ємі виробництва всіма категоріями господарств.

Дані таблиці 1 показують, що за період 1995-2005рр. відбулися значні зміни в структурі виробництва валової продукції сільського господарства особистими господарствами. Так, у 1995 році особистими господарствами населення Запорізької області було вироблено продукції сільського господарства в загальних обсягах 37,1%, у тому числі: рослинництва — 30,7% і тваринництва — 45,5%, у 2005 році відповідно, 50,6; 43,2; 66,4%.

Основною причиною підвищення питомої ваги виробленої продукції особистими господарствами в загальному об'ємі сільськогосподарської продукції є кризові явища в економіці і, як показує реальність, спричиняють занепад великих сільськогосподарських формувань.

Процес подолання кризових явищ в економіці АПК буде супроводжуватися нарощуванням темпів виробництва сільськогос-

подарської продукції у великих господарських формуваннях, заснованих на різних формах власності. Це в кінцевому підсумку призведе до зменшення значення особистих господарств населення у вирішенні питань забезпечення населення продуктами харчування. Поряд з цим слід зазначити, що присадибні господарства будуть і надалі відігравати важливу роль у виробництві продукції трудомістких культур. Особливо це стосується овочевих і плодово-ягідних культур, картоплі тощо. З погляду на майбутнє, саме на розвиток виробництва продукції цих культур повинні бути спрямовані зусилля державних, кооперативних і комерційних структур у вирішенні проблем забезпечення високоякісним насіннєвим матеріалом, надання пільгового кредитування, дотримання паритетності цін, задоволення потреб у засобах малої механізації, створення сприятливих умов для реалізації вирощеної продукції та ін.

Таблиця 1

Питома вага особистих господарств населення в структурі виробництва продукції сільського господарства всіма категоріями господарств Запорізької області, %

Показники	1995 р.	2000 р.	2005 р.	Відхилення 2005 у % до 1995+,-
Продукція сільського господарства	37,1	51,9	50,6	+13,5
у тому числі:				
продукція рослинництва	30,7	41,0	43,2	+12,5
з неї:				
зернові культури	8,1	17,3	20,4	+12,3
олійні культури	2,3	15,9	19,0	+16,7
картопля, овочі та баштанні	71,0	86,7	92,8	+21,8
плодоягідні культури	88,9	82,7	86,8	-2,1
Продукція тваринництва	45,5	68,6	66,4	+20,9
з неї:				
м'ясо	48,1	73,3	68,0	+19,9
молоко	28,7	61,1	81,7	+53,0
яйця	47,6	49,4	35,8	-11,6
вовна	11,3	30,9	66,7	+55,4

Стосовно поєднання інтересів розвитку дрібних форм господа-

рювання з великими слід зазначити, що ці форми повинні доповнювати одна одну. Як показують дослідження, великі сільськогосподарські формування будь-яких форм власності будуть забезпечувати зараз і на перспективу виробництво продукції зернових і технічних культур, адже для їх виробництва необхідні великі за розмірами земельні площі, потужна техніка, значні грошові засоби тощо.

Великі за обсягами організаційно-господарські структури покликані забезпечити потреби держави в зерні, особливо в продовольчому виробництві хлібних виробів у комплексі з продукцією технічних культур, а особисті господарства населення — потреби в картоплі — “другому хлібі” у нашій державі в комплексі з продукцією овочевих і плодово-ягідних культур.

Основою функціонування як особистих господарств, так і інших організаційно-господарських структур в АПК є наявність земельних угідь, які забезпечують виробництво продукції рослинництва і тваринництва.

Таблиця 2

**Співвідношення земельних угідь в особистих господарствах населення
Запорізької області у 2005 році**

Показники	Загальна земельна площа	Всі сільсько- господарські угіддя	З них		
			рілля	Багаторічні насадження	Сіножаті пасовища
Всього земель тис.га	2718,3	2248,4	1905,1	40,1	303,2
Землі сільськогосподарських підприємств і особистих господарств тис.га	2226,2	2150,5	1893,6	37,7	219,2
З них землі особистих господарств тис.га	586,0	565,8	466,4	21,6	77,8
% до загальної площі	21,6	25,2	24,5	53,9	25,7

У період реформ посилюється процес розширення земельних площ особистих господарств населення. Це підтверджують дані таблиці 2. Землі особистих господарств населення Запорізької області в загальній площі займають 21,6%, рілля — 24,5%, площа під багаторічними

насадженнями займає більше половини -53,9%. Зараз селяни взяли стільки площі земель, скільки можуть обробити. Подальше збільшення земельних угідь за існуючих засобів виробництва практично недоцільне, адже це призведе до надмірних затрат праці селянина, тобто до посилення процесів самоексплуатації сільських жителів.

Зміни в наявності земельних угідь, безумовно, вплинули на обсяг виробництва. Дані таблиці 3 підтверджують це. Так, валове виробництво соняшнику збільшилась в декілька разів, зерна — на 182,3%, картоплі — на 134,0 %, а тваринницької продукції різних видів — у межах 7,7-91,6 %.

Таблиця 3

Валове виробництво продукції в особистих господарствах населення Запорізької області

Показники	1995 р.	2000 р.	2005 р.	2005 р. у % до 1995 р.
Валове виробництво, тис.тонн:				
зерна	129,4	202,3	365,3	282,3
соняшнику	8,5	72,4	164,3	1932,9
овочів	224,8	191,0	266,1	118,4
картоплі	139,7	289,1	326,9	234,0
Плоди та ягоди	76,2	46,5	66,9	87,8
Виноград	10,7	3,0	4,6	43,0
М'яса усіх видів (у забійній масі)	68,5	77,5	74,3	108,0
молока	165,6	215,5	317,3	191,6
яєць, млн.штук	173,3	170,5	186,7	107,7
вовни, тонн	118	38	35	29,7

Таким чином, на основі вищевикладеного можна зробити висновок, що в умовах кризи сільськогосподарських підприємств особисті підсобні господарства населення залишаються стабілізуючою формою господарювання, яка певною мірою компенсує катастрофічний склад виробництва продукції в цілому, та й рослинництва. Останнім часом з діяльністю особистих господарств значною мірою пов'язані продовольча безпека суспільства, життєва стабільність і грошові доходи сільського населення.

Але, при вирощуванні сільськогосподарських культур особисті господарства населення набувають певних перешкод: це і відсут-

ність сховища для зберігання сільськогосподарської продукції до того терміну, коли вона буде коштувати дорожче, ніж у період врожаю; не завжди особисті господарства знаходяться поблизу ринків збуту, що значно впливає на ціни продукції, а тим паче і на прибуток, одержаний від її реалізації; високі ціни на техніку, ПММ, будматеріали, засоби хімізації.

При аналізі поголів'я худоби у приватному секторі за аналізований період свідчить, що поголів'я великої рогатої худоби зросло на 16%, у тому числі корів — на 2,5%.

Таблиця 4

**Наявність та питома вага поголів'я худоби та птиці
особистих господарствах населення всіма
категоріями господарств Запорізької області**

Продукція	1995 р.	2000 р.	2005 р.	2005 р. у % до 1995 р.
Велика рогата худоба, тис. голів	86,7	106,6	100,6	116,0
% до загального поголів'я по господарствах усіх категорій	11,5	35,9	58,2	+46,7
у т.ч. корови, тис. голів	63,7	67,8	65,3	102,5
% до загального поголів'я по господарствах усіх категорій	21,7	50,5	75,9	+54,2
Свині, тис. голів	168,9	116,9	108,9	64,5
% до загального поголів'я по господарствах усіх категорій	30,3	44,4	37,7	+7,4
Вівці та кози, тис. голів	50,2	37,4	33,4	66,5
% до загального поголів'я по господарствах усіх категорій	2,2	62,1	76,1	+73,9
Птиця всіх видів, тис. голів	3344,2	3079,2	3090,1	92,4
% до загального поголів'я по господарствах усіх категорій	54,8	71,7	57,1	+2,3

Таким чином, в особистих господарствах населення, як ми бачимо, простежується тенденція росту продукції тваринництва. Це пов'язано з тим, що: по-перше, для власників особистих господарств населення тваринництво є засобом виживання людей навіть за його збитковості; по-друге, особисті господарства функціонують в іншому економічному середовищі: не здійснюють відра-

хувань у спеціальні фонди; не сплачують ПДВ; реалізують продукцію за роздрібними цінами або наближеними до них; залучають корми із громадського сектора, більш ефективно їх використовують та значно більше дотримуються технології вирощування тварин, що забезпечує в 3-3,5 рази більшу продуктивність тварин, ніж у громадському секторі. Слід зазначити, що в умовах кризової ситуації у тваринництві країни особисті господарства населення виявилися більш стійкими, ніж господарства суспільного сектора. В умовах диспаритету цін і руйнації виробничого потенціалу особисті господарства виявилися менш залежними від подорожчання енергоносіїв та інших матеріальних ресурсів.

Висновки.

1. Особисті господарства являють собою багатогранне явище та мають значний вплив на соціально-економічні процеси в суспільстві. Саме тому цей сектор має постійно знаходитись у центрі уваги держави, оскільки його стан безпосередньо впливає на добробут громадян, розвиток сім'ї.
2. Місце і роль особистих господарств населення буде залежати від того, наскільки оптимально вдасться поєднати функціонування органів законодавчої і виконавчої влади на різних ієрархічних рівнях управління державою. Якщо будуть створені сприятливі умови зовнішнього і внутрішнього середовища для функціонування особистих господарств селян, потенціал присадибних господарств населення стосовно збільшення виробництва продукції буде використано більш ефективно. Це однаково вигідно як сільським трудівникам, так і для держави у забезпеченні її продовольчої безпеки.

ЛІТЕРАТУРА

1. Личное подсобное хозяйство в условиях агропромышленной интеграции /В.Б.Островский, В.Б. Самсонов, Й.И.Беккер и др..- М.: Наука, 1998.
2. Запорізька область у цифрах 2005./ Короткий статистичний довідник - Запоріжжя, 2006.
3. Шмелев В.И. Личное подсобное хозяйство : возможности и перспективы.-М.:Политиздат, 1993.
4. Шульський М.Г.Особисті господарства населення: стан, можливості і перспективи : Монографія.-Львів: Край, 2003.